

Noční můra

V dějinách válek a ve vývoji zbraní se zračí historie lidstva. Mnoho lidí vždy umíralo přičiněním svých bližních. Zabití člověka bylo často jedinou alternativou vlastní předčasné smrti. Znamenalo sebepotvrzení: Zabíjím, tedy jsem.

Lidé vždy toužili po svém privátním štěstí. O jeho mihotavé záblesky mezi sebou tvrdě bojovali. Zároveň jejich těla a krev byly materiálem pro pokusy o zrychlení pohybu po pomyslné vývojové spirále.

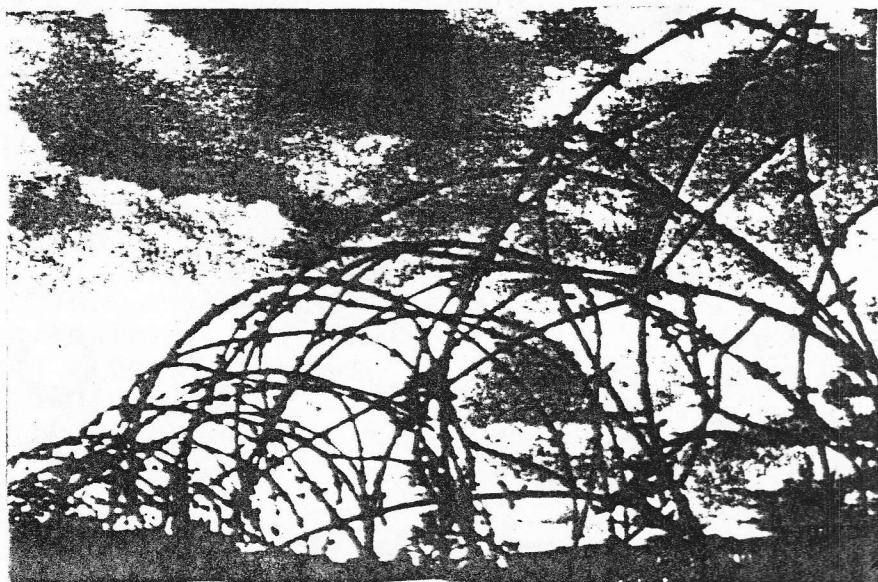
Dnes se nám může zdát, že lidé, kteří po sobě zanechali nepominutelné doklady svého důvtipu a vyspělosti, museli také pochopit, že války přinesou po vítězstvích i porážky a utrpení, že nepřetržitý řetěz násilí má pro ně povahu zla. Když se ale ponoříme hlouběji do světa minulosti, promlouvají k nám spíše svědectví o opěvování válek a hrdinů, slova Vergiliova *Arma virumque cano...* Oslavování nebyli jen hrdinní obránci, ale také, a snad i více, velcí imperátoři. Lidé znovu a znovu věřili demagogům a obdivovali skvělé vojenské strategie i nově konstruované zbraně.

Mnoho se změnilo. Nad lidstvem visí hrozba sebezničení, nebezpečí, že přivedíme konec své vlastní civilizace. Milióny lidí dnes prožívají celkem jiné životy než jejich předkové. Tvrdosti v nich ubylo nebo je v něčem jiném.

V 1. světové válce udělala mladá Evropa otřásající zkušenost, která ji poznamenala. Nebylo to jistě poprvé, pouze literatura nám ji blíže zprostředkovává, ale tentokrát následovala po dvaceti letech další, ještě strašlivější apokalypsa, rozpoutaná se záměry, s jakými se nebojovalo ani v dobách skutečně dávných. A pak nastoupila etapa závodů ve zbrojení, kdy síla zbraní přerostla poprvé potřebnou míru i lidská měřítká. Na vznik další války nebylo už možno čekat jako na zlou

zprávu, která dříve nebo později přijde. Šílená eventualita tlačila čím dál víc jako noční můra. Poměrně svobodní občané chtějící žít začali využívat své možnosti působit jako politická síla.

Na jedné straně "železné opony" usilovala část starší generace přimět mládež k názoru, že za demokracií je zapotřebí bojovat. Ve stínu stíhlých a vražedných raket nebylo její úsilí právě úspěšné. Mladí ne a ne být

hrdí na techniku, kterou ještě včera nosili ve svých hlavách nejlepší inženýři. Na druhé straně zmíněné opony se sice nedemonstruje proti zdejšímu zbrání, ne však proto, že tu lidé chtějí připravovat hromadnou sebevraždu, nýbrž proto, že zde vládnoucí politický systém působil na faktické vymizení sebezáchovných reflexů společnosti. Ale i ve východním bloku došlo k radikálnímu přehodnocování názorů na moderní zbraně a vojenské záležitosti vůbec. Starší lidé mohou většinou potvrdit, jak se změnil přístup branců k odvodům a vojenské povinnosti. Někteří v tom vidí projev špatného postoje mladých k věcem obrany a cti našeho státu. Oni však mohou namítnout, že v dnešní době jaderných zbraní je jediným smysluplným způsobem obrany života úsilí o přerušení spirály militaristického myšlení a konání. Dospějí a často jistě zkonformní, ale pochybuji, že tato generace bude vodit své děti do vojenských muzeí a na přehlídky.

V současném světě jsou ovšem všichni jen trochu zodpovědní lidé přesvědčení, že řešení bezpečnostních otázek je prvořadým politickým úkolem. Představy jsou různé, ale stále častěji se shodují v tom, že je třeba čestně hledat cesty k mezinárodnímu uvolnění a odzbrojení.

Mezinárodní společenství se nyní tváří velmi mírumilovně. Řešit velké světové spory vojensky je nepřijatelné, protože jaderné možnosti to nedopustí. Naděje na vítězství se museli mnozí mnohde vzdát. V otázce, jak dosáhnout bezpečného světa, dochází ke shodám i kompromisům jen velice obtížně. Opatrnost je zajisté při každé změně statu quo na místě, přesto je nutné veškerá jednání, která kde o odzbrojení probíhají, vést rychleji k cíli.

Svět může být bezpečnější pouze za předpokladu, že se bude přes všechny rozdíly, které jej charakterizují, stále více integrovat. Budou-li se jednotlivé státy navzájem přibližovat prostřednictvím obchodu, kulturní výměny, návštěv osob, společných projektů i jinak, ukáže se existence nynějších zbrojních arzenálů brzy v dostatečně absurdním světle.

Odzbrojení je možno dosáhnout jediné po etapách, v dobře připravených a promyšlených krocích. V žádném případě by neměly být likvidovány pouze jaderné zbraně. V očích veřejnosti jsou sice právě ony tím nejstrašnějším produktem lidské vynalézavosti, v bojích jsou ovšem používány rovněž dokonalé zbraně konvenční. Jaderné zbraně, právě proto, jakou jsou hrozbou, představují čtyřicet let i pojistku, byť dočasnou, nenormální a nikoliv stoprocentní, přece jen mírových poměrů aspoň v některých částech světa. Lidé by tu možná jinak v některém období umírali v palbě poněkud klasických bojových prostředků. Přiznejme i nepopulárním jaderným strašidlům, co jejich jest. Asi víc lidí dosud zachránilo než zahubilo. Znamenají ovšem i riziko čehosi nepředstavitelného. Rozlučme se tedy s nimi, ale zároveň i s jednou érou, érou archaického ničení nepřátel i sebe sama.

Odzbrojování uvolní postupně ohromné částky peněz, které budou lidstvu k dispozici na projekty, které se dosud nemohou uskutečnit pro "závratnou" finanční náročnost. Těchto prostředků bude velice naléhavě zapotřebí. Je sice pravda, že mnoho lidí má nebývale vysokou životní úroveň, ale zároveň je známo, jaké bezprecedentní problémy bude nevyhnutelně třeba řešit. A nové se objevují na velmi blízkém obzoru. Lidé se mění pomalu, a přece jejich společenství se bude muset naučit v krátké době novému bezpečnému chování. Válka, která byla od věků zlem, rozhodně už nikdy nesehraje roli šířitele civilizace. Lidé si musí hledat nová pole působnosti pro uplatnění dispozic, kterými je vybavil přírodní výběr. Svou ctižádost mohou, ba musí, napřít tím směrem, aby sloužila životu.

ik

SRPNOVÁ RÁNA

OLDŘICH MIKULÁŠEK

KDO VYMYSLEL TA DVĚ STRAŠNÁ SLOVA?

Kdo vymyslel ta dvě strašná slova:

Zachovejte klid!

Má pravdu! My máme pravdu,

a proto zachováváme klid,

šlape vám někdo po ní,

zachovávejte klid, chvějte se vám víčka?

zachovejte klid,

kašle se vám zrak?

zachovejte klid,

derou se vám slzy do očí?

zachovejte klid,

v žilách se vzpouzí vám krev?

zachovejte klid,

ne tlučí tone vám tělo?

zachovejte klid,

jazyk vám ztěžkl v ústech?

zachovejte klid,

nařídlí na vás tanky?

zachovejte klid,

že dělá na vás mříž?

zachovejte klid,

mrtvého přivezli syna?

zachovejte klid,

že bratři vás smrtelně tisknou

a přitisknou na svoje prsa?

to nic, jen zachovat klid,

že řít se vám krov?

zachovejte klid,

že řítaly vás žerou,

že hlavu zvedl had?

my usmíme hada,

jen zachovejte klid,

že vždy jsme ostrov klidu,

sto, dvě stě, tři sta let?

můj lidé, to chce klid,

budeme jednou balvan,

obrovský balvan klidu,

porostlý vzácnými mechy,

a na něm vyryto bodly,

že zachovali jsme klid,

pokud jde o mne, až umřu,

přisáhám, ani svalem

nepohnu v kamenné tváři,

já pro jistotu už nyní,

pohrdaje a mlčky,

se semknutými ústy,

se zatátými zuby,

uraženě a vztekle

zachovávám též klid,

my básníci jsme s vámi,

vy buďte s námi zase,

všichni jsou naše kopí,

krádejší srdce,

traněné srdce, náš štít,

hlavy jsou palcáty naše,

ostyčené hrdě je nesme

oči jsou naše hrozba,

mlčení drásá nám nitro,

a ticho na nás křičí,

budeme možná sami,

nebudíme však ničtí,

dokud nám zbude dech.

SVĚT A MY

SSSR:

Sovětský svaz zažil vlnu stávek, která zasáhla především průmysl těžby uhlí. Byla tak odhalena neuspokojivá situace mnohých pracujících a také absence adekvátní úpravy práva na stávkou. Sovětské vedení vynaložilo velké úsilí, aby hrozící krizi zažehnilo. Přesto je zřejmé, že Sovětský svaz je sudem prachu nejen v ohledu národnostním, ale i sociálním.

S problémy, které se v SSSR zatím spíše prohlubují, souvisí pochopitelně stupeň popularity iniciátora přestavby Michaila Gorbačova. Není ovšem vyloučeno, že vystupňování krize by sovětského nejvyššího představitele mohlo stát i funkcí. Tímto jeho možným osudem se dost často v různých odhadech a spekulacích zabývají různí zahraniční pozorovatelé. Fakt je ten, že Gorbačova velmi vysoko oceňují mimo Sovětský svaz, kde na nikoho nedopadají důsledky polovičatých řešení Kremlu. Budoucnost Gorbačova i Sovětského svazu závisí zajisté i na úspěších v zahraniční politice, rozhodne však vývoj v největší zemi světa.

Maďarsko:

Maďarsko se po cestách své nejnovější reformy pohybuje již delší dobu, události však nyní dostávají stále rychlejší spád. V bouřlivém vývoji politické scény může pozorovateli leccos i uniknout, v žádném případě však ne dvě změny, symbolicky v čase po sobě bezprostředně následující. Jedná se o smrt Jánose Kádára, pragmatického představitele vedení, jež nastoupilo k moci po krvavé sovětské intervenci v roce 1956, a o opakovaný, důstojný pohřeb a rehabilitaci Imre Nagyho, popraveného roku 1958. Posmrtná rehabilitace novodobého maďarského vlastence se změnila v mohutný a působivý akt, v definitivní tečku za jednou dlouhou kapitolou dějin Maďarska. Země se bude potýkat s mnoha problémy, ale směřuje k demokracii.

Polsko:

Volební úspěch Solidarity otevřel představitelům opozice dveře do vysokých státních funkcí. V Polsku není situace taková, aby bylo vděčné přijímat ministerská křesla. Solidarity, dnes již ne především odborová ústředna, odmítla taktizovat a vědoma si potíží v zemi i své odpovědnosti za ni, vstoupila do vlády, kde získala po právu většinu. Její předseda Tadeusz Mazowiecki, první nekomunistický premiér v tzv. východním bloku po čtyřiceti letech, je rozhodně velmi seriózní politik. V porovnání s Lechem Wałęsą vyniká jeho demokratismus, tolerance a uvážlivost. Hvězda gdaňského předsedy Solidarity nesvítí už tak jasně, jeho rozmanitá prohlášení jsou přijímána s výhradami. Neutěšené hospodářské poměry představují ovšem nebezpečí pro Mazowieckého. Důvěra polského lidu v jeho program není malá, je ale také časově podmíněná.

Francie:

200. výročí Velké francouzské revoluce proběhlo ve znamení velkolepých oslav. Všechny lidové veselice a nabitý kulturní program však zcela nepřehlušily disonantní hlasy, které poukazovaly poněkud dramaticky na to, že prý není co slavit. Dost tvrdě v tomto směru vyzněl projev britské ministerské předsedkyně, ale i přímo ve Francii byly vyslovovány četné pochyby. Ukázalo se, že stěží nějakou násilnou revoluci si může kterýkoli národ "strčit za rámeček". Z různých srovnání francouzské a americké revoluce vychází ta historicky první lépe. Samozřejmě i francouzská revoluce nebyla jen příležitostí k projevům nízkosti, ale byla zároveň i vyjimečnou artikulací velikých idejí.

K NAROZENINÁM

Kardinál František Tomášek, primas český, se 30. června dožil po-
žehnaného věku devadesáti let. Při této příležitosti si uvědomujeme
ještě silněji než jindy, že se již bezpečně zařadil mezi lidi, je-
jichž význam pro společnost můžeme stěží docenit.

Kolik jedinců se dočká devadesátky? Kolika z nich je dopřáno slou-
žit v tomto věku druhým lidem? A jak sloužit! Kardinál Tomášek byl
a je především oddaným služebníkem katolické církve. Svůj dlouhý ži-
vot žil křesťanskou vírou, pro ni trpěl a za ni, za důstojné podmínky
života církve a věřících, také bojoval. Jako upřímný křesťan projevo-
val ve všech jednáních se státními orgány dobrou vůli a velkou ochotu
pro porozumění. Vždy však měl na mysli dobro katolického lidu. Ne
však jen jeho. Ve skutečně kmetském věku našel slova apelující na do-
držování lidských a občanských práv každého bez rozdílu. Vyjádřil
vícekrát tužby nejširších lidových vrstev, které od tak mnohých osob-
ností nebyly jednoznačně podpořeny. Celým svým životem jako výzvou
k lásce a odpouštění působí kardinál Tomášek na obrodu křesťanského
cítění a víry, dovršuje rehabilitaci katolicismu v očích mnoha, kteří
jej pociťovali dosud jako poněkud nenárodní. Stal se jedním z nejvyš-
ších, nevolených, představitelů této země. Vskutku tak korunoval své
životní dílo.

Hodně zdraví, pane kardinále!

ik

*

Při příležitosti svého výz-
namného životního jubilea
celebroval kardinál Tomášek
slavnostní mši v katedrále
sv. Víta. Při bohoslužbě byl
chrám zcela zaplněn tisíci
lidí. Velké množství zúčast-
něných pozdravovalo po skon-
čení obřadu pana kardinála
před arcibiskupským palácem.
Kardinál Tomášek se šestkrát
objevil na balkóně a shro-
mážděným kynul. Mezi lidmi
vládla nevšední, krásná po-
hoda. Přítomní se rozešli
až po více než hodině, když
byli o toto požádáni.

foto ik

NĚKOLIK VĚT

Nejvýznamnější vnitropolitickou iniciativou třetího čtvrtletí
a zřejmě i celého dosavadního průběhu roku se stalo podepisování pe-
tice Několik vět. Její podstatnou část tvoří přirozené požadavky
nejširších vrstev našeho lidu, které shrnuje do sedmi bodů. Samotné
požadavky, jež jsou v této výzvě premiérovi Adamcovi vzneseny, a ta-
ké jejich formulace nejsou rozhodně příliš radikální nebo neuvážené.
Mají naopak takový charakter, že je může podpořit snad každý čestný
a ovšem i trochu nezištný a odvážný člověk. Záměr autorů petice byl
takto i pochopen a přijat. Své podpisy připojují lidé na obou stra-
nách režimem uprostřed společnosti postavené zdi, osobnosti kultur-
ního a vědeckého života, bez oficiálního požehnání politicky a spole-
čensky aktivní občané. Mezi signatáři Několika vět je čím dál více
lidí, které zná jen okruh jejich nejbližších, lidí, kteří často po-
prvé přerušili své mlčení, jímž trpěli.

Oficiální reakce, především ze strany představitelů KSČ, na sebe nenechala dlouho čekat a byla velice ostrá a popuzená. Dokázala, že ideologické kormidlo mají dosud v rukou stále stejní konzervativci. Články v Rudém právu, slovenské Pravdě, Večerní Praze a dalších periodikách připomněly snad všem pamětníkům praktiky útočící před dvánácti lety na Chartu 77. Pro ilustraci stačí citovat titulky: Co chtějí?, Kdo se je vítr... Pochopitelně, o tom, co signatáři chtějí, nemohou v našich sdělovacích prostředcích informovat oni sami, ale pouze k tomu způsobilé, vševědoucí kreatury normalizačního režimu. Stejně jako v roce 1977 nebyla naše veřejnost shledána dosti vyspělou k tomu, aby bylo možno nechat ji s "pamfletem" se seznámit. Antisocialistický charakter výzvy Několik vět byl konstatován okamžitě. Tak mě napadá, zda by nezískala socialistické rysy, kdyby žádala nepropouštět politické vězně, omezovat svobodu shromažďovací, kriminalizovat nezávislé iniciativy, manipulovat sdělovací prostředky a kulturu, nerespektovat požadavky věřících, nediskutovat celospolečenské projekty a nezahajovat diskuse o ozbrojené intervenci pěti států Varšavské smlouvy, ani o padesátých letech.

Nezůstalo, žel, jen u difamačních kampaní. Přední umělci, kteří podepsali, se setkávali s potížemi, většina herců-signatářů zmizela z televizních obrazovek i z rozhlasu. Nešlo tedy o nějakou tajnou mstu, projev síly mocných měl mít na očích veškerý lid. Ve skutečnosti se ale jednalo o projev slabosti a bezradnosti. Bylo zahájeno trestní stíhání neznámého pachatele /rozuměj autora petice/ a těm, co sbírali podpisy, byly ukládány vysoké pokuty. Režim tak v praxi dokazuje, na jak rozmanité formy dialogu je schopen a ochoten přistoupit. Počet podpisů, všemu navzdory, neustále roste. Během prvního, druhého i třetího měsíce se k petici připojilo vždy okolo deseti tisíc signatářů všech profesí a ze všech koutů republiky. Velmi mnoho se podepsalo kulturních pracovníků a umělců /i když ne všichni, kteří se v zimě zastali Václava Havla a dalších politických vězňů/. Dost slabé je zastoupení spisovatelů, kteří ještě nenašli způsob, jak se vymanit z marasmu, kam se spisovatelská organizace dostala. Jejich roli z před více než dvaceti let plní dnes především folkoví zpěváci, ale také herci a další umělecké profese. Mezi signatáři se objevují často jména z řad inteligence, techniků, dělníků i studentů /pro něž je účast na podpisové akci obzvlášť riskantní/. Menší podíl připadá např. na zemědělce nebo také na sportovce. Nizké je, žel, zastoupení Slováků.

Ve vypjaté atmosféře obvykle "okurkové sezóny" se objevili i jedinci, kteří psali do novin pobouřené dopisy nebo uváděli, že se od známých /nikdy ne sami/ z poslechu zahraničního rozhlasu dozvěděli o zneužití svého jména "chartisty" a že proti tomu protestují. Soudnému pozorovateli je však jasné, že připisování signatářů by bylo vynikajícím způsobem sabotování podpisové akce. Právě v době, kdy společností Několik vět doslova "hýbalo", konstatovali prý vyšetřovaní žháři z řad spodiny, že byli ve své "práci" inspirováni i řízení Chartou 77. Co k tomu říci. Propagandistické křeče.

Pod petici Několik vět se podepisují další a další lidé. Neptají se stávajících mocipánů na dovolení a jednají v souladu se svým svědomím i ústavou ČSSR. Pracují na rozlámání ledového krunýře lhostejnosti a skepse, který naší společnost dosud svírá. Už se nedaří poštvat proti nim, ani formálně postavit, naší společnost.

ik

REPRÍZA BYLA!

Před 21. srpnem rostlo napětí ve společnosti. Režim v souvislosti s blížícím se výročím hrozil přísnými postihy všem, kdo by se chtěli pokusit o zopakování loňských protestních akcí. Někteří představitelé

AD PERIODIKA

ZÁPAD

Západ nezapře, že je vydáván v Americe. Tento ostře antikomunistický, ale seriózní časopis se opírá hlavně o příspěvky Oty Ulče a Josefa Škvoreckého. Největší pochybnosti ve mně vzbuzuje článek Stanislava Reiniše Jak počítat lebky, více než jednostranná interpretace druhé světové války v SSSR. Mluví se tu o miliónech mrtvých /2-3 milióny obětí v SSSR ještě před napadnutím Německem, což je přehnané; nadsazené jsou i další cifry/, o faktu neuznávání zajatců, o jejich násilné repatriaci, o statisících Rusů, Ukrajinců, Turkmenů atd. bojujících na straně Německa proti své vlasti. Velmi objektivní je článek Igora Hájka Záznamy všedních dnů o oficiální literatuře v ČSSR, místy ji srovnává s exilovou, nezastírá její nedostatky, ale vidí i přednosti, vcelku mu vychází až překvapivě lichotivě. Zaujala mne informace o volbách v Albánii, kde 100 % registrovaných voličů volilo kandidáty Demokratické /!/? fronty Albánie. 1 hlas byl však neplatný, a tak jim tu krásnou jednomyslnost zkazil. V druhém Západu stojí zvláště za pozornost velmi objektivní poetický a politický portrét Josefa Hory Horo, horo, vysoká jsi... od Petra Hrubého. Příklad spisovatele uvěřivšího a zklamaného bolševismem.

SITUACE 1/89

Ze všech studentských časopisů - a není jich již málo - mne vedle Kavárny AFFA nejvíce potěšil studentský bulletin FF UK Situace '89. Pěknou grafickou úpravou /Lenka Blažková/, ilustracemi /Marcela Vichřová/, ale především vlastními články. Líbí se mi např. reportáž Zdenka Tichého Chladný podzim v Krakově, K tématu "sociální životní prostředí"... od Libora Konvičky, Pražská Stromovka stále ohrožena Ivanem Plicky, Oldřich Janota - hudba na pokraji zmlknutí Aleš Březiny. V kterémkoli problému je zdůrazněna jeho lidská dimenze, memento de-zintegrace a ztráty identity. Je třeba jen nechat ty šudáky přemýšlet a svobodně formulovat. Měl by si to uvědomit také pan Kojzar a pan Fojtík. Házení klacků pod nohy beztak nic nevyřeší. A házející se jen ztrapňuje.

SPUTNIK 6/89 A 7/89

Ten tolik opěvovaný a sháněný Sputnik mi připravil nemalé překvapení. Tento výběr ze sovětského tisku je sice pestrý, ale to je taky všechno. Nikde tu nenajdeme hlubší zamyšlení, ani konkrétní a přesné informace, články kloužou po povrchu a jsou výrazně nivelizující. Myšlenková bezradnost Redakčních poznámek je do očí bijící a kontrastuje i s některými příbuznými články v Nové době. V čísle 7 vyniká poetickým jazykem Kraj, kde se narodila Země /Altaj/ od Valentina Rasputina a ukázka z Černých kamenů Anatolije Žigulina, příběh jakési poválečné, protistalinské Mladé gardy.

ok

ZÁPAS O STARÉ TÉMA

Beletrie na motivy evangelia je neobyčejně rozsáhlá. Na biblických tématech se v historii přižívovala spousta spisovatelů, vzniklo mnoho odvarů, ale jen málokdo dokázal uchopit námět nově a říci něco podstatného. Známe zajímavou novelu Leonida Andrejeva Jidáš Iškariotský /a miniaturu Ben Tovit/ od téhož autora/ a novelu Rogera Cailloise Pilát Pontský, kde je všechno naruby. Známe násilné pokusy na pomezí beletrie, které se snaží vyloučit z Ježíšova osudu všechno nadpřiro-

Před 70 lety, dne 30. srpna 1919,
se narodil Jiří Orten

VÁCLAV ČERNÝ: JIŘÍ ORTEN

/.../ Samota Ortenova byla velmi bolestná. A dozajista lze tedy Ortena charakterizovat jako básníka bolesti i bolestí. Přehlídku jeho žalu v celém průběhu i jeho žalů jednotlivých však ponecháme zase komukoliv: tato analýza musí být sice napsána, ale to předpis básní a deníkových záznamů, okomentovaný z biografie. Chceme jít opět spíše za nevšimavým, ale rozhodným odstínem; v něm leží vlastní Ortenova originalita a významnost. Neboť básníky v bolesti se dveře poezie netrhnou, a jeden je jako druhý. Neřekl o Ortenovi celkem nic, kdo ho pasoval na poetu generační či jiné bolesti, ale ten, kdo upozornil na tento pobuřující protimluv: Ortenovi se dostalo bolesti jako málokomu druhému. z důvodů časových, národních, osobních, o ničem jiném nemluví; a přitom je to člověk, jenž si bolesti vůbec nepřál, vůbec si bolesti původně nevážil, v její tzv. zušlechťující hodnotu příliš nevěřil a ovšem se ani nedomníval, že je povoláním člověka trpět! Pohorší to kterékoliv romantisujícího nebo dekadentisujícího bolestína, ale Jiří Orten měl za to, že smyslem člověka je být šťasten! V krátkém projevu, jímž se účastní debaty o své generaci, "Poznámce o jedné myšlence" (K.M.IV.95), praví doslova: "... Myslíš, že žiješ, abys netrpěl? Odpovídám za ty, kteří citem oněměli: "Ano, myslím si to!" "Nechte mne žít!", říká Unamuno a (volně dodávám) nemluvte mi o smrti. Je-li smrt nutností chci se jí bránit - , chci se jí postavit s mečem v ruce, ústech i srdci. Brániti se utrpení. Je zlé a není očistné. Taková poezie, která si v něm libuje a nehledá z něho cestu ven, je ošidná, je lživá. Každé dobré umění. vzývající smrt, děsí se smrti a jejího bratra, bolesti, je protestem a bojem proti ní, protestem ovšem marným, ale marným s jakousi nepostihnuteľnou nadějí, protože nevíme. Protože jsme strašně bezbranní před sebou samými i před těmi, s nimiž je nám souzeno žít ... " Ne, z tohoto básníka se mnoho argumentů o slabošství a citlivůstkářství jeho generace nenačerpá! Tak málo věřil v bolest, jejímž byl básnickým vyjádřitelem, že ji měl za balvan v cestě za sebou samým: "Ó Bože, Bože, uslyš, přes všechno otloukání (nebudu dobrá píšťalka!" ("Na plný hlas", 18. I. 1940 v "Cestě mrazu"). A právě odtud - z nesmyslu bolesti hýřivě rozdílené po lidských cestách a naprosto neplodné - vyrůstá z Ortena zážitek absurdnosti. Bolest je absurdní. Je koukol. V životě, cizopasně jí prohlodaném, lze se nám stěží cítit doma. Také je Orten bez ustání pln pocitu vyhnanosti ze svého vlastního a pravého osudu

(- ze zápisu z 12. X. 1940 říká, že bolesti cizoty a emigrantství trpí od dětství -): pln, v témže významu, rovnoběžného pocitu hledání cesty domů - čtete celou Elegii pátou! - (pln konečně a zase rovnoběžně po citu čekání, na proměnu nenadálou, ale rozumnou, protože vrátí smysl věcem: teď, hned, za tímto rohem, než dojdou k tomu kameni, promění se všechno, svět nabude významu, začne pravý život (- v básni "Jeremiášův pláč" z října 1940 bojí se přímo usnout, aby nepropásl zavolání a počátek -); pocit čekání mu ihned zobecňuje: "Čechy za oknem smutných duší (čekání dané na pospas..." - báseň "Čekání", 15. VIII. 1939). /.../ Ačkoliv zemřel mlád a uprostřed díla rozpracovaného, je tedy Jiří Orten básnická osobnost neobyčejně celistvá, dokončená. Dal si otázky, ale dal si i zásadní odpověď na ně. A opět: dáváje ji sobě, dal ji i své době. Bránil se jejím hrůzám, ustoupil do svého nitra, obrnil se svou opravdovostí. Odmítl všechny iluze. Volil žít v protimluvech a rozervanosti. A z nejhlubší samoty, aniž ji zradil, objevil si cestu k svobodě, lidem a naději. Má-li každý tvůrce krajní mez sebe samého, k níž vědomě či nevědomky spěje v procesu zosobňovacím, má ji zajisté i Jiří Orten. Není pro mne pochyb o ideální krajnosti, k níž tíhl: je jí světec bez Boha. Doba málo chápe, jak hrůzně je pro ni tento typ charakteristický.

z Druhého sešitu o existencialismu

vybral ok

S C E S T Ě

Jiří Orten

Oblaka prachu zvedají se za popravčím vozem.
Dojatý kat se zděšen odvrací.
Za chvíli zazvoní košatá hlava o zem.
Přistupte blíže, diváci!

Odevždy souzen byl. Dozrával dlouho v kobce.
Měl čas. A mřížemi se často prodrál svit,
krvácející snad. Nemyslí na žalobce.
Chce sebe sama popravit.

Chce? Neví. Ztrácí se v skomírajícím snění,
dosníti obláček a mladé nadro chce,
pochopit pacholky, jít zpříma na lešení
a zpívat, zpívat do konce!

P ř e d 1 0 0 l e t y , d n e 1 3 . z á ř í 1 8 8 9 ,
s e n a r o d i l P i e r r e R e v e r d y

VŠECHNO SPÍ

Strom večera, stínítko lampy a klíč odpočinku. Všechno se chvěje, když se otevřou dveře beze zvuku. Bílý paprsek proběhne oknem a zaplaví stůl. Stínem, paprskem, papírem na stole se blíží ruka. Vezme lampu, strom širokého kruhu, teplou hvězdu, jež vyprchává. Dech odnese všechno, zhasí plamen a odstrčí paprsek. Před očima už není nic než temná noc a zeď, která nese dům.

P ř e d 5 0 l e t y , d n e 2 3 . z á ř í 1 9 3 9 ,
s e n a r o d i l S i g m u n d F r e u d

O MARXISMU

/.../

Síla marxismu nespočívá zřejmě v jeho pojetí dějin a v předvídání budoucnosti, které je na tomto pojetí založeno, nýbrž v bystrozrakém rozboru mocného vlivu, jímž hospodářské poměry lidí působí na jejich intelektuální, mravní a umělecké zaměření. Tím byla odhalena zároveň i celá řada souvislostí a závislostí, které až dosud zůstaly zcela neznámé. Nemůžeme však uznat, že chování lidí ve společnosti určují jediné hospodářské motivy. Již nepochybný fakt, že různé osoby, rasy a národy se za stejných hospodářských podmínek chovají odlišně, vylučuje takovou absolutní moc a nadvládu hospodářských faktorů. Vůbec nelze pochopit, jak je možno tam, kde běží o reakce živých lidských bytostí, přehlížet faktory psychologické, neboť nejenže se tyto faktory podílejí už na samotném vytvoření oněch hospodářských poměrů, ale i pak, pod vládou těchto poměrů lidé nutně vnášejí do hry svá prvotní pudová hnutí, svůj pud sebezáchovy, svou agresivitu, potřebu lásky, úsilí o slast a snahu uniknout strastem. V jednom z předešlých rozborů jsme poukázali na významnou roli Nadjá /Superego/, které zastupuje tradici a ideály minulosti a po nějaký čas bude zřejmě klást odpor podnětům vycházejícím z nové hospodářské situace.

Kdyby někdo dovedl v jednotlivostech ukázat, jak se tyto různé faktory, obecná lidská pudová dispozice, její rasová variace a kulturní obměny, projevují v daných podmínkách společenského zařazení, povolání a výdělečných možností, jak se navzájem brzdí a podporují, kdyby toto někdo dokázal, pak by tím marxismus dotvořil ve skutečnou vědu o společnosti. Neboť ani sociologie, která pojednává o chování lidí ve společnosti, nemůže být ničím, než aplikovanou psychologií. Přísně vzato jsou jen dvě vědy, psychologie, čistá a užitá, a přírodověda.

Toto nové poznání dalekosáhlého významu hospodářských poměrů neslo s sebou i pokušení neponechávat proměnu těchto poměrů jen historickému vývoji, nýbrž prosadit ji revolučním zásahem. Ve své realizaci, jak ji představuje ruský bolševismus, získal pak teoretický marxismus energii, ucelenost a výlučnost světového názoru, zároveň však také trapnou podobnost s tím, proti čemu bojuje, s náboženstvím. Ač je sám původně částí vědy a jeho uskutečnění je založeno na vědě a technice, vydal nicméně zákaz myšlení, který je zrovna tak neúprosný, jako byl zákaz vytýčený náboženstvím. Kritické zkoumání marxistické teorie je zapovězeno, pochybnosti o její správnosti se stíhají tak, jako bylo kdysi stíháno katolickou církví kacířství. Díla Marxova nahradila jako pramen zjevení bibli a korán, ačkoli sotva obsahují méně rozporů a nejasností než tyto starší posvátné knihy.

A třebaže se praktický marxismus nelítostně vypořádal se všemi idealistickými systémy a iluzemi, přece sám také vytvořil iluze, jež nejsou o nic méně sporné a nedokazatelné než iluze dřívější. Doufá, že

během několika generací pozmění do té míry lidskou povahu, že soužití lidí v novém společenském řádu bude téměř bez jakýchkoliv třenic a že lidé budou pracovní úkoly plnit bez donucení, dokonce s radostí. Zatím přesouvá pudová omezení, jež jsou ve společnosti nevyhnutelná, na jiná místa, a agresivní sklony, které ohrožují každou lidskou společnost a pospolitost, odvádí navenek, opírá se o nepřátelství chudých proti bohatým, lidí dosud bezmocných proti bývalým držitelům moci. Avšak taková proměna lidské povahy je velmi nepravděpodobná. Nadšení, s nímž davy ještě dnes jdou za bolševickou výzvou, pokud nový řád je nehotový a zvenčí ohrožen, nedává žádnou jistotu pro budoucnost kdy by už byl vybudován a ničím neohrožován. Zcela obdobně jako náboženství musí i bolševismus odškodnit své věřící za utroení a strádání v tomto životě příslibem jiného lepšího života, v němž už nebude neukojených potřeb. Tento ráj má být ovšem z tohoto světa, má být vybudován na zemi a otevřen lidstvu v dohledné době. Avšak vzpomeňme si, že i Židé, jejichž náboženství neví nic o nějakém životě na anom světě, očekávali příchod Mesiáše na tuto zem, a že křesťanský středověk opětovně věřil, že království Boží je bezprostředně blízké.

Není pochyby o tom, jak bude znít odpověď bolševiků na tyto námitky. Řeknou: Pokud nebude lidská povaha přeměněna, musíme užívat prostředků, které na ni dnes působí. Nemůžeme lidi vychovávat bez nátlaku, bez zákazu myšlení, bez násilí, které jde třeba až ke krveprolití, a kdybychom v nich nevzbudili ony iluze, nepřiměli bychom je, aby se tomuto nátlaku podrobili. A mohli by nás zdvořile požádat, abychom jim tedy řekli, jak by se to dalo dělat jinak. Tím bychom byli poraženi. Já bych radu dát nedovedl. Přiznal bych se, že podmínky tohoto experimentu by mně a lidem mého druhu zabránili je podniknout, my však nejsme jediní, na kterých záleží. Existují také muži činu, neochvějní ve svém přesvědčení, nepřístupní pochybnostem, necitelní k utrpení druhých, stojící-li v cestě jejich úmyslům. Takovým mužům vděčíme za to, že se v Rusku provádí pokus takového nového uspořádání společnosti. V době, kdy velké národy hlásají, že očekávají spásu jen od lpění na křesťanské zbožnosti, působí převrat v Rusku - přes všechny neutěšené jednotlivosti - jako pokus o něco, co tady ještě nebylo. Bohužel nemůžeme ani z vlastní pochybnosti ani z fanatické víry druhých vyvodit nic, co by nám naznačilo, jak tento pokus skončí. O tom nás poučí budoucnost, a možná, že ukáže, že tento pokus byl podniknut předčasně, že pronikavá změna sociálního řádu má málo vyhlídek na úspěch, pokud nové objevy nerozšíří naše ovládání přírodních sil a neusnadní tak ukájení našich potřeb. Teprve pak asi bude možné, aby nový společenský řád nejen zanechal hmotnou bídu mas, nýbrž splnil i kulturní nároky jednotlivce. S potížemi, které nezkrotnost lidské povahy působí každému společenskému útvaru, budeme ovšem muset i potom zápasit ještě nedohledně dlouho.

Dámy a pánové! Dovolte mi, abych ke konci shrnul, co jsem mohl o vztahu psychoanalýsy k otázce některých světových názorů povědět. Psychoanalýsa je, myslím, neschopna vytvořit nějaký zvláštní světový názor. Nemá toho zapotřebí, je jednou částí vědy a může se připojit k vědeckému světovému názoru. Ten si však sotva zasluhuje tohoto velkolepě znějícího jména, neboť nenazírá úhrnným pohledem všechno, co existuje, je příliš neukončený, nečiní si nárok na uzavřenost a nechce vytvářet hotový systém. Vědecké myšlení je ještě v životě lidí příliš mladé, příliš mnoho velkých problémů nedokázalo ještě zvládnout. Kdo z našich bližních je s tímto stavem věcí nespokojen, kdo si pro své okamžité uklidnění žádá více, nechť si to opatří tam, kde to může najít. Nebudeme mu to zazlívát, nemůžeme mu pomoci, ale nebudeme také kvůli němu smýšlet jinak.

vybral ok

Před 100 lety, dne 26. září 1889,
se narodil Martin Heidegger

LUDWIG LANDGREBE

Filosophie přítomnosti

/.../

Konečnost neznamena skutečnost, že "všichni lidé jsou smrtelní", nýbrž že všechny možnosti, které člověk "má", jsou určeny situací, do které je předem svým údělem postaven. Je indexem faktičnosti jeho pobytu, která se ovšem stává nejvýraznější tam, kde člověk stojí před smrtí jako nicotou všech svých možností.

Této analýze základních struktur lidského pobytu bylo mnohokrát špatně porozuměno jako výrazu ponuré filosofie smrti a namítalo se, že Heideggerův pojem člověka je předem světonázorově zatížen zřetelem pouze k temné stránce lidského pobytu ve světě. Proti tomuto nedorozumění si stačí uvědomit, že Heidegger tím, že rozpracoval problém konečnosti lidského života, provedl radikální útok na dosavadní západní tradici lidského sebepochopení, v níž byla od Platóna podstata člověka konstruována jako nadhistorická možnost a fakt jednotlivého lidského života v jeho dějinné individualitě byl vykládán z hlediska tohoto nadhistorického úběžného bodu. Člověk ve své dějinné faktičnosti a jedinečnosti se tedy pojímal sám jako pouhé uskutečnění trvalé bytostné možnosti a věřil, že na základě tohoto bohatství možností, tkvějících předem v jeho bytosti, může dosáhnout svobody od své faktičnosti. Smysl obratu, který se zde uskutečňuje, je naproti tomu ten, že fakt člověka jako jednotlivce stejně tak jako historické epochy nemůžeme pochopit z možností založených v obecné a trvalé podstatě člověka, nýbrž že naopak faktičnost toho kterého vlastního lidského pobytu, faktičnost každé dějinné epochy pochopíme jako sféru, uvnitř které je teprve možno mluvit o možnostech lidského bytí. V tomto smyslu praví Heidegger, že "podstata" lidského pobytu tkví v jeho existenci.

Skutečnost, že je člověk vržen zpět do vždy vlastní subjektivity, do já, které bylo od Descarta až po Husserla východiskem filosofické otázky a vtisklo novověké filosofii charakter filosofie "já", se zde stává tématem právě v tomto charakteru své faktičnosti, který byl dosud pomíjen. Tak se ukazuje, že tato forma filosofie a lidské sebepochopení, které je v ní vyjádřeno a které ovládlo novověk, je jen určitým způsobem postoje, který člověk v určité dějinné situaci zaujímá ke své existenci; je to způsob, ve kterém tuto existenci v jejím základním charakteru pomíjí a tváří v tvář nejistotě propadá "starosti o jistotu", čímž se snaží ohrožení člověka, pocitované od Descarta, člověka, který již nemůže se ve víře spolehnout na prozřetelnost, překonat nabytím bezpečného rozumového poznání, kterým má sebe sama v moci. Význam Heideggerova kritického výkonu záleží v tom, že demaskoval toto založení lidského pobytu na vědecké jistotě a ukázal, že je to založení na zdánlivé jistotě a útěk do obecně platných náhledů, které však jako takové zůstávají nezávazné. Heidegger tu navazuje na proud směřující proti ideálu jistoty ovládajícímu novověk, který již vždy v podzemí působil a občas, jako u Pascala a Kierkegaarda, vystoupil na povrch a ukázal - nejdříve kritickou destrukcí dosavadních pokusů o vysvětlování člověka jeho "neměnnou podstatou" - výchozí bod této cesty novověku, která vyústila ve slepou uličku. Redukci všech těchto rozběhů na to, co leží za nimi a co tyto pokusy pohání, na jedinou jistotu holého faktu existence člověka, je samu možno pojímat jako ukazatele určité dějinné polohy, v níž je člověku zřejmá ztráta jakékoli možnosti opřít se o nějaký všeobecně uznávaný a závazný systém norem, hodnot a odpovídajících institucí.